
JEZIKOVNE TEHNOLOGIJE OD ŠTUDIJA DO ZAPOSLOTITVE

Prispevek opozarja na nujnost vsebinske prenovе univerzitetnih študijskih programov jezikoslovnih smeri z vidika njihove zaposlītvene relevantnosti v dobi informacijske druŹbe, na čemer temelji tudi bolonjski proces. Vključenost jezikovno-tehnoloških vsebin v obstoječe študijske programe primerjamo z zahtevami delodajalcev do jezikoslovcev, razpravo pa sklenemo s prikazom uporabnosti računalniških orodij v prevajalski stroki, ki zaradi ugodnih učinkov tako za delodajalce kot za zaposlene nakazujejo smer razvoja delovnih okolij, v katera se vključujejo tudi drugi jezikoslovci, in tako razkrivajo potrebe delovnega trga po kompetencah s področja jezikovnih tehnologij.

1 Uvod

Z letom 2005 se tudi v Sloveniji lotevamo druge polovice priprav na uvedbo evropskega visokošolskega prostora. Bolonjski proces, kot imenujemo to temeljito prenovo visokega šolstva, je »skupni poskus evropskih držav, mednarodnih organizacij in akademskih združenj, da bi dosegli koordinirano sodelovanje ter poenotenje pogledov za reševanje izzivov in nerešenih vprašanj o temeljnih konceptih, strategijah in razvojnih politikah visokega šolstva« (Zgaga 2003: 1).

Prvi korak, prehod na novo dvostopenjsko strukturo študija in kreditni sistem, je v Sloveniji z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu že zagotovljen.¹ V kvalitativnem pogledu pa se večina visokošolskih ustanov šele zdaj spopada z najpomembnejšim delom prenovе študija, s katero morajo zagotoviti tako akademsko kot zaposlītveno (profesionalno) relevantnost obeh študijskih stopenj, to

¹ »Študijske obveznosti so v študijskih programih ovrednotene s kreditnimi točkami po ECTS. Posamezni letnik študijskega programa obsega 60 kreditnih točk. Visokošolski strokovni študijski programi in univerzitetni študijski programi obsegajo od 180 do 240 kreditnih točk in trajajo tri do štiri leta. Magistrski študijski programi obsegajo 60 do 120 kreditnih točk in trajajo eno do dve leti, vendar tako, da na istem strokovnem področju skupaj s študijskim programom prve stopnje trajajo pet let. Magistrski študijski programi, ki obsegajo 60 kreditnih točk, omogočajo študentom, ki so na prvi stopnji končali študij, ovrednoten s 180 kreditnimi točkami, dodatni letnik, tako da si skupaj pridobijo 120 kreditnih točk, potrebnih za dokončanje magistrskega študijskega programa.« (36. člen ZViS-D, UL RS 63/2004.)

je z »obsežnim vsebinskim in kurikularnim delom, ki mora ob upoštevanju posebnosti posameznih strok študentom na obeh stopnjah zagotoviti uspešen izhod na trg dela« (Sklepi in priporočila delovnega posveta »Modeli študija in uresničevanje bolonjskega procesa« 2003: 2).

Zaposljivost diplomantov je eden temeljnih stebrov bolonjskega procesa. Angleška skupina za povečevanje zaposljivosti študentov ESECT (angl. *Enhancing Student Employability Coordination Team*) jo opredeljuje kot prepletanje posameznikovih sposobnosti, razumevanja in osebnih lastnosti, ki diplomantom povečujejo možnosti za zaposlitev in doseganje uspešnih rezultatov pri delu, s čimer koristijo sebi, delovnemu kolektivu, družbi in gospodarstvu. Visoko šolstvo si mora prizadevati za omogočanje trajne zaposljivosti, saj bo le s tem dolgoročno koristilo trgu delovne sile in posameznikom (Vukasović 2004: 2–3).

Bolonjske kurikularne strategije se zato opirajo na koncept učnih izidov oz. dosežkov ter predmetnospecifičnih in splošnih kompetenc (zmožnosti in sposobnosti) diplomanta. Klasične kompetence že dolgo ne zadoščajo več za uspešno poklicno pot po zaključku študija, ena nepogrešljivih pa vse bolj postaja zmožnost uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologij in sistemov na različnih strokovnih področjih (Merila za akreditacijo 2004, 7. čl.; Razdevšek Pučko 2004).

Jezikoslovje² pri tem ni izjema, saj smo v zadnjih letih priča velikemu razmahu najrazličnejših jezikovnih tehnologij in sistemov, ki so se v stroki že uveljavili ali se pravkar uveljavljajo in močno vplivajo na naravo dela ter na spreminjanje kadrovskega potreb delodajalcev. Poleg jezikovno neodvisnih orodij se tudi za slovenščino pojavlja vse več uporabnih aplikacij, kot so črkovalniki, elektronski slovarji, terminološke zbirke in besedilni korpusi (glej Krek 2003). Če želimo, da bi diplomanti jezikoslovnih študijev pri svojem delu znali uspešno uporabljati sodobne jezikovne tehnologije, je »njihovo uporabo treba vključevati v šolske učne načrte, jo poučevati, pojasnjevati in spodbujati« (Stabej 2003: 15).

Prispevek analizira obstoječe jezikoslovne študijske programe z vidika jezikovno-tehnoloških vsebin in njihovo vključenost v študij primerja z opredeljenimi cilji študija in likom diplomanta posameznih študijskih smeri. Analizi sledi pregled razmer na trgu delovne sile in povpraševanja delodajalcev po jezikoslovcih, pri čemer nas posebej zanimajo zahteve po poznavanju dela z računalniškimi aplikacijami. Glede na to, da tako z uveljavljenostjo jezikovnih tehnologij kot tudi s tržnimi zahtevami po poznavanju dela z njimi močno izstopa prevajalski poklic, podrobneje predstavljamo razmere v prevajalskem okolju in opisujemo uporabno vrednost prevajalskih orodij v delovnem procesu ene od slovenskih prevajalskih agencij.

² Izraza *jezikoslovje* in *jezikoslovci* sta v razpravi rabljeni v zelo širokem smislu in zajemata najrazličnejše oblike aplikativnega ukvarjanja z jezikom, od lektorskega, leksikografskega, terminološkega, prevajalskega, redaktorskega in uredniškega dela. Prispevek se ne ukvarja s pedagoškimi profili, kot so jezikovni učitelji oz. profesorji jezika in književnosti.

2 Pouk jezikovnih tehnologij v obstoječih jezikoslovnih študijskih programih

Pregled nepedagoških jezikoslovnih študijskih programov na treh slovenskih univerzah in politehniki v Novi Gorici pokaže, da je v Sloveniji mogoče izbirati med študijem splošnega in primerjalnega jezikoslovja, slovenistike, anglistike in amerikanistike, germanistike in skandinavistike, romanistike, slavistike, klasične filologije in prevajalstva.

Izobraževalni cilji, opredeljeni v študijskih programih slovenistike na FF UL, slovenistike na PNG, slovenistike na Fakulteti za humanistične študije UP in prevajalstva na PF UM, so usposabljanje študentov za raziskovanje jezika (in literature), za delo na različnih področjih uporabnega jezikoslovja (leksikologije in leksikografije, lektoriranja, prevajanja, poučevanja jezika idr.) in kulture (novinarstva, publicistike, založništva, knjižničarstva, dokumentaristike, gledališke dejavnosti, animacije na različnih področjih kulture, ljubiteljske kulture in turizma), prevajalski programi pa si prizadevajo, da bi študenti pridobili osveženost, znanja in zmožnosti, potrebne za uspešno medkulturno komunikacijo, prevajanje in tolmačenje.

Med zaposlitvene možnosti diplomantov prevajalskih smeri študijski program prišteva opravljanje prevajalskega dela v podjetjih in državnih ustanovah ali v svobodnem poklicu in pri mednarodnih organizacijah. Diplomirani prevajalci imajo znanja za leksikografska dela, lahko se zaposlijo tudi kot terminologi. Diplomanti drugih nepedagoških jezikoslovnih smeri pa lahko opravljajo storitvene dejavnosti, kot so na primer lektoriranje, prevajanje in pisanje besedil, ter so usposobljeni za delo v medijih, založništvu, knjižničarstvu, izobraževalnih ustanovah, oglaševalskih agencijah ter v gospodarskih, družbenih in državnih ustanovah, ki potrebujejo take kadre.

Pri pregledu jezikoslovnih študijskih programov smo ugotovili, da jih le peščica ponuja vsebine s področja jezikovnih tehnologij, pa še te so večinoma zelo skromne in se pojavljajo v obliki izbirnih predmetov (glej tabelo 1). Edini predmet s tega področja, ki ga študentje slovenistike na ljubljanski Filozofski fakulteti lahko izberejo, je *računalništvo za filologe*, ki ga 30 ur poslušajo v obliki vaj (študijski program slovenistike na FF UL). Podobno se lahko študentje prevajanja na mariborski Pedagoški fakulteti odločijo za *računalniško podprto delo z besedili*, ki ga prav tako v prvem letniku poslušajo v obliki predavanj (15 ur) in vaj (15 ur) (študijski program prevajalstva na PE UM).

Nekoliko več vsebin o jezikovnih tehnologijah zagotavlja študij slovenistike na novogoriški politehniki, ki študentom prvega letnika s predmetom *uvod v računalništvo za sloveniste* v obliki predavanj (15 ur) in vaj (15 ur) približa računalnik in programsko opremo (Windows, MS Word in MS Excel) in jih skuša navdušiti za njegovo uporabo pri študiju in kasnejših potrebah pri analizi besedil v jezikoslovju. V drugem letniku študentje v Novi Gorici pri *jezikovnih tehnologijah* v 30 urah predavanj in 30 urah vaj spoznajo področje jezikovnih tehnologij in računalniškega jezikoslovja (obdelavo naravnega jezika, korpusno jezikoslovje, iskanje jezikovnih informacij in avtomatsko prevajanje) (študijski program slovenistike na PNG).

Področje jezikovnih tehnologij je še najbolj zastopano na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani. Študentje drugega letnika v 30 urah vaj spoznajo

najpomembnejša programska orodja za prevajalce pri predmetu *prevajalska orodja* (MS Word, MS Powerpoint, internet, HTML, korpuse, spletne slovarje, strojno in računalniško podprto prevajanje, programe s pomnilnikom prevodov, terminološke programe, programe za poravnavo besedil (OCR). V tretjem letniku je pri predmetu *baze podatkov*, ki zajema 60 ur vaj, poudarek na računalniško podprtem iskanju terminoloških virov in pomagal ter na spoznavanju terminoloških in korpusnih računalniških orodij (TermStara, MultiTerma in Wordsmitha). V okviru 30 ur trajajočega *uvoda v terminologijo* študentje spoznajo korpuse na internetu, arhive prevedenih besedil, orodja za iskanje terminologije, korpusna orodja (MonoConc, ParaConc in Wordsmith Tools), preizkusijo se v gradnji vzporednih korpusov (DejaVu Align) in izdelajo terminološko bazo (MS Excel, MultiTerm in TermStar). V četrtem letniku pa lahko izberejo *lokalizacijo*, kjer s praktičnim delom z besedili in programskimi orodji (Translator's Workbench, Catalist in Smart) usvojijo posebnosti prevajanja in prilagajanja tehničnih in računalniških besedil za slovensko okolje. Uporabo specializiranih jezikovnih aplikacij študentje prevajalstva spoznavajo tudi v okviru izbirnih modulov, kot so *podnaslavljanje, sinhronizacija in tolmačenje za prevajalce* (študijski program prevajalstva FF UL).

Študijski program		Predmet	Letnik	Št. ur
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta	slovenistika	računalništvo za filologe	1.	30
	prevajalstvo	prevajalska orodja	2.	30
		baze podatkov	3.	60
		uvod v terminologijo	3.	30
		lokalizacija	4.	60
Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta	prevajalstvo	računalniško podprto delo z besedili	1.	15+15
Politehnika Nova Gorica	slovenistika	uvod v računalništvo za sloveniste	1.	15+15
		jezikovne tehnologije	2.	30+30

Tabela 1: Pregled študijskih vsebin s področja jezikovnih tehnologij v Sloveniji.

Kljub dejstvu, da je jezikovne tehnologije do določene mere mogoče implicitno poučevati tudi v sklopu drugih predmetov, obstoječe jezikoslovne študijske smeri v svoje študijske programe vključujejo zelo malo vsebin s področja jezikovnih tehnologij (oz. jih večina sploh ne vključuje) in tako ne ustrezajo opredeljenim ciljem teh študijev in likom diplomantov, opisanih v študijskih programih. Ne vključevanje tovrstnih vsebin bi bilo za nekatere študijske programe mogoče razložiti z njihovo sorazmerno starostjo in neprilagojenostjo spremenjenim potrebam po kompetencah diplomatov. Zato pa je izpustitev teh vsebin še toliko bolj presenetljiva pri novejših študijskih programih, ki so jih pripravili v času, ko so bile številne jezikovne aplikacije v Sloveniji že uveljavljene. Zastavlja se vprašanje, kako so diplomanti teh študijskih programov usposobljeni za opravljanje dela, za katero so se izšolali, in kako zanimivi so za trg delovne sile.

Ker smiselnost in uspešnost študija opredeljuje tudi dejavnik zaposljivosti diplomantov, smo želeli preveriti, kakšne so pri nas potrebe najpomembnejših skupin delodajalcev po poklicnih jezikoslovcih in katere kompetence za uspešno opravljanje dela zahtevajo od jezikoslovcev.

3 Kadrovske potrebe po jezikoslovcih

Delovna okolja, v katerih se jezikoslovci po končanem študiju zaposlujejo, se med seboj precej razlikujejo. Za jezikovne službe v državnih in mednarodnih institucijah in velikih podjetjih je značilno, da delo jezikoslovcev, ki so v njih zaposleni, ni samostojna dejavnost, temveč sodi v končni del kompleksnega dokumentacijskega cikla, v katerem posamezni jezikoslovci opravljajo različne vloge in si delo delijo. Za tako delovno okolje je značilna pripravljenost delovne organizacije za razvoj znanja in sposobnosti zaposlenih, zato imajo ti praviloma precej možnosti za dodatno izobraževanje (Höge 2002). Kot kažejo spodnji rezultati, to v veliki meri drži tudi za slovenske razmere.

Založbe in prevajalske agencije z velikim številom zaposlenih so bolj podobne jezikovnim oddelkom v velikih podjetjih ali institucijah, tiste s pretežno zunanjimi sodelavci pa opravljajo funkcijo posrednika za samostojne prevajalce, lektorje, oblikovalce besedil ipd. Delovni ritem v tem okolju je izrazito projektno naravnano in vključuje potegovanje za posel, pripravo projekta, dogovarjanje za obseg dela in ceno zanj ter natančno določene roke za dokončanje projekta. Še posebej za prevajalske agencije je značilno, da so se prisiljene ravnati po razmerah na trgu in naročniku ponuditi točno to, kar potrebuje. Zato ponavadi niso pripravljene vlagati v prevajalčev dolgoročni razvoj in čakati, da pridobi potrebna znanja, temveč zunanje sodelavce najemajo po potrebi, in sicer tiste, ki lahko v nekem trenutku opravijo zahtevano delo na zahtevani kakovostni ravni (Heyn 1996, EAGLES 1999).

Povpraševanje po jezikoslovcih na slovenskem trgu dela smo preverili s pregledom oglasov za delo, objavljenih v časniku *Delo*. Zbrali smo oglase, objavljene leta 1999, in jih primerjali s tistimi, ki so bili objavljeni leta 2004. Upoštevali smo zgolj oglase, v katerih je bila zahtevana izobrazba jezikoslovne smeri, nismo pa vključili oglasov za pedagoške poklice, kot so učitelji in profesorji jezika v osnovnih in srednjih šolah ter na zasebnih jezikovnih šolah. Poleg standardnih zahtev po ustrezni univerzitetni izobrazbi in izkušnjah na nekem delovnem področju smo v velikem številu primerov opazili precejšnje razlike v tem, katere institucije iščejo posamezne profile, pa tudi v njihovih zahtevah po poznavanju sodobnih računalniških tehnologij (glej tabeli 2 in 3).

delovno mesto	št.	delodajalec	zahtevano znanje
lektor	1	založba	delo z urejevalniki besedil
lektor – korektor	1	založba	delo z osebnim računalnikom
lektor – redaktor	1	založba	delo z osebnim računalnikom
lektor – vodja projektov	1	državna institucija	–
prevajalec	1	državna institucija	delo z osebnim računalnikom
	1	podjetje s prev. odd.	delo z osebnim računalnikom
	2	prevajalska agencija	–
prevajalec – administrator	2	mednarodna institucija	delo z osebnim računalnikom
	1	državna institucija	–
	1	podjetje s prev. odd.	–
prevajalec – asistent	1	podjetje s prev. odd.	–
prevajalec – korespondent za tuje jezike	1	državna institucija	delo z osebnim računalnikom
	1	podjetje s prev. odd.	–
prevajalec – redaktor	6	državna institucija	delo z urejevalniki besedil in orodji za elektronsko komunikacijo
prevajalec – tolmač	1	državna institucija	–
redaktor	1	založba	–
urednik	9	založba	delo z osebnim računalnikom, izkušnje s pripravo za tisk

Tabela 2: *Oglasi za delo (Delo 1999).*

delovno mesto	št.	delodajalec	zahtevano znanje
lektor	4	založba	–
lektor – korektor	1	prevajalska agencija	–
	1	založba	–
obdelovalec večjezične dokumentacije	1	prevajalska agencija	delo z osebnim računalnikom, MS Office
prevajalec	6	mednarodna institucija	delo z osebnim računalnikom, MS Office, Trados TWB, MT
	2	podjetje s prev. odd.	delo z osebnim računalnikom, internet, faks
	3	prevajalska agencija	Trados, SDLX, Transit
prevajalec – administrator	–	–	–
prevajalec – asistent	4	državna institucija	delo z osebnim računalnikom, MS Office, Spis, Lotus Notes
	1	podjetje s prev. odd.	–
prevajalec – koordinator	1	državna institucija	delo z osebnim računalnikom
prevajalec – lektor	1	prevajalska agencija	delo z osebnim računalnikom, MS Office
	1	založba	–
prevajalec – tolmač	1	prevajalska agencija	delo z osebnim računalnikom, MS Office, računalniška orodja za prevajanje
prevajalec – vodja prev. pisarne	1	prevajalska agencija	delo z osebnim računalnikom, internet, faks, Trados
urednik	10	založba	delo s popularnimi računalniškimi programi

Tabela 3: *Oglasi za delo (Delo 2004).*

Če so leta 1999 delodajalci iskali predvsem ljudi z osnovnim znanjem dela z osebnim računalnikom, je iz oglasov, objavljenih leta 2004, jasno razvidno, da so medtem v večini delovnih okolij začeli uporabljati različne jezikovne tehnologije, saj delodajalci od kandidatov že v oglasih zahtevajo poznavanje specifičnih programskih orodij.

Ugotavljamo tudi, da se glede na razlike med delovnimi okolji razlikujejo tudi kadrovske potrebe najpomembnejših delodajalcev. Državne ustanove, mednarodna

podjetja z jezikovnimi oddelki in založbe so imeli leta 2004 do kandidatov podobne zahteve kot leta 1999, močno pa so se spremenile zahteve mednarodnih organizacij (organov EU) in prevajalskih agencij.

Zbrani oglasi kažejo, da so se največje spremembe v zadnjih petih letih pojavile v prevajalskem poklicu, saj predvsem prevajalske agencije in mednarodne institucije (organi EU) povprašujejo po prevajalcih, ki znajo uporabljati razna orodja za elektronsko komunikacijo (Lotus Notes) in za računalniško podprto prevajanje (Translator's Workbench, MultiTerm, SDLX in Transit). Evropska unija je zaradi ogromne količine prevodov že vrsto let eden najpomembnejših uporabnikov najrazličnejših prevajalskih tehnologij, prevajalske agencije pa se zanje v zadnjem času vse bolj odločajo predvsem zaradi ohranjanja konkurenčne prednosti.

Ker nas je zanimalo, ali zahteve v oglasih ustrezajo dejanskim delovnim razmeram v prevajalskih agencijah, smo s spletnim iskalnikom *najdi.si* (URL: <http://www.najdi.si>) preverili, koliko prevajalskih agencij v Sloveniji na svojih predstavitvenih straneh omenja uporabo orodij za računalniško podprto prevajanje (CAT). Med 50 zadetki so bile domače strani 16 samostojnih prevajalcev, ki ne iščejo sodelavcev (uporabo CAT oglašujejo trije), 5 podjetij, ki se ukvarjajo predvsem z drugimi dejavnostmi in v svojo ponudbo vključujejo tudi prevajalske storitve (uporabe CAT ne oglašujejo), 14 jezikovnih šol, ki prevajalske storitve ponujajo kot svojo dopolnilno dejavnost (uporabo CAT oglašujeta dve), in 15 prevajalskih agencij in podjetij, ki se ukvarjajo predvsem s prevajanjem in lokalizacijo (prilagajanje računalniških programov določenemu jezikovnemu in kulturnemu okolju). Med njimi jih deset na svojih spletnih straneh oglašuje redno uporabo sodobnih računalniških tehnologij in orodij za računalniško podprto prevajanje in lokalizacijo, in sicer Trados, StarTransit, SDLX, DejaVu, IBM TM2 in CorelCatalist (naštevamo jih po abecedi: <http://www.amidas.si>, <http://www.biro2000.si>, <http://www.euro-translation.com>, <http://www.icom.si>, <http://www.iolar.com>, <http://www.lingo.si>, <http://www.lomac.net>, <http://www.mostovi-prevajanje.com>, <http://www.prevajanje.net> in <http://www.skrivanek.si>). Tudi to nakazuje, da so se prevajalska orodja v okolju slovenskih prevajalskih agencij že precej uveljavila.

Iz zbranih oglasov iz *Dela* lahko sklepamo, da je za pridobitev dela v državnih institucijah in interne prevajalske oddelke v mednarodnih podjetjih zaenkrat sicer še dovolj poznavanje dela z MS Office in so ti delodajalci nov kader še pripravljeni dodatno izobraževati. Prevajalci, ki se želijo zaposliti v prevajalskih agencijah ali sodelovati z njimi, pa potrebujejo znanje o jezikovnih tehnologijah. Omenjena ugotovitev je še toliko bistvenejša, ker količina dela, ki jih posredujejo prevajalske agencije, v zadnjih letih narašča. Glede na to, da prevajalske agencije pri nas postajajo vse pomembnejša skupina delodajalcev, bi njihove kadrovske potrebe morali čim prej začeti upoštevati tudi pri načrtovanju študijskih programov.

Pri tem ne smemo pozabiti, da je ponudba prostih delovnih mest v tiskanih medijih ena tradicionalnejših oblik oglaševanja dela, ki ne daje popolne podobe o razmerah na trgu delovne sile. Za primerjavo smo obiskali mednarodna prevajalska spletna foruma, ki sta trenutno med najbolj živahnimi in sta priljubljena tudi med številnimi slovenskimi prevajalci. Forum a članom po elektronski pošti posredujejo naročni-

kove potrebe po prevodih, lektoriranju in korigiranju besedil. Na forumu *ProZ* (URL: <http://www.proz.com>) je bilo za jezikovno kombinacijo angleščina–slovenščina med 1. oktobrom in 31. decembrom 2004 objavljenih 58 ponudb za delo, od katerih je 51 (88 %) kot pogoj za sodelovanje postavilo uporabo prevajalskega namizja (navadno Trados in Transit). V tem obdobju je bilo na *TranslatorsCafe* (URL: <http://www.translatorscafe.com>) za isto jezikovno kombinacijo objavljenih 27 ponudb za delo, od katerih so za 22 (81 %) zahtevali uporabo prevajalskega namizja.

Delovi oglasi v zadnjih petih letih kažejo največje spremembe v potrebah delodajalcev v prevajalskem poklicu, povečanje zahtev po poznavanju dela z aplikacijami za računalniško podprto prevajanje pa potrjujejo tudi spletne strani prevajalskih agencij in oglasi za delo na internetnih prevajalskih forumih. Vendar do podobnih sprememb z dostopnostjo računalniških korpusov, govornih zbirk in drugih jezikovnih orodij, ki strokovnjakom lajšajo in izboljšujejo kakovost dela, prihaja tudi v sorodnih jezikoslovnih poklicih. Resnega leksikografskega in terminološkega dela si skoraj ne znamo več predstavljati brez uporabe računalniških korpusov in drugih jezikovnih tehnologij, področje računalniške leksikografije pa od sodobnega leksikografa zahteva računalniško znanje, ki presega raven povprečnega uporabnika (Krek 2003: 61). Z zgolj »ročnim« leksikografskim delom se ob spopadanju s tesnimi roki ni več mogoče dokopati do zadovoljivih posebnosti rabe posameznih slovarskih iztočnic (Derstvenšek 2003: 78). Računalniško dostopni viri in tehnologije spreminjajo način poučevanja (tujih) jezikov, ne samo kot sodobni nosilci učnih gradiv in referenčnih virov, temveč vse bolj tudi pri učenju na daljavo v obliki virtualne univerze, na kateri pouk poteka z uporabo elektronske pošte, interaktivnih spletnih strani in videokonference (Pisanski 2003). Nič drugače ni v oglaševanju in medijih, pri čemer so orodja za namizno založništvo že nekaj let nepogrešljiv delovni pripomoček, najrazličnejše aplikacije pa so se uveljavile tudi v vsakodnevni poslovni komunikaciji. Zato je čimprejšnja vključitev pouka jezikovnih tehnologij tudi v ostale jezikovne študijske programe še toliko pomembnejša.

Da je dragocena tovrstna znanja, pridobljena med študijem, mogoče zelo učinkovito uporabiti v praksi, v nadaljevanju prispevka prikazujemo z opisom vključevanja prevajalskega namizja Trados v delovni proces ene od slovenskih prevajalskih agencij. Pri projektu je vse od njegove zasnove sodelovala avtorica prispevka, ki je delo s prevajalskimi namizji spoznala pri študiju prevajalstva na Filozofski fakulteti in tako bistveno prispevala k uspešnemu uvajanju sodobnih prevajalskih tehnologij v okolje prevajalske agencije, opravila večino pripravljanih dejavnosti za prehod na delo s Tradosom in pripravila izobraževanje za prevajalce (glej Fišer 2004). Predstavljeni so razlogi za uvajanje jezikovnih tehnologij v prevajalski projekt in njihov vpliv na delovni proces ter udeležence v njem. Opisan projekt dokazuje, da prevajalske in druge jezikovne tehnologije zaradi svojih ugodnih učinkov tako za delodajalce kot za zaposlene nakazujejo smer razvoja delovnih okolij, v katera se vključujejo jezikoslovci, in tako razkrivajo prihodnje potrebe delovnega trga po kompetencah s področja jezikovnih tehnologij.

4 Uvajanje jezikovnih tehnologij v delovno okolje prevajalske agencije

Predstavljeni projekt se je začel septembra 2002, ko je naročnik potreboval prevode besedil s področja bančništva iz slovenščine v angleščino. Naročnik prevodov ni potreboval dnevno, temveč pred sejami nadzornega odbora, zaradi česar je bil ritem dela neenakomeren, roki za dokončanje prevodov pa kratki. Pri tem je imela agencija zgolj vlogo posrednika med naročnikom in prevajalci, njena glavna naloga je bila zagotavljanje pravočasne dostave prevoda naročniku.

Po prvih naročilih so prevajalci ugotovili, da se v besedilih včasih ponavljajo strokovni izrazi, drugič pa kar celi odstavki (npr. pri navajanju odločb Banke Slovenije). Nekateri so si zato začeli izdelovati tabele z izrazi v izvorniku in prevodu in ponavljajoče se dele besedil kopirali iz prejšnjih prevodov. Uporabo pomnilnika prevodov je predlagala prevajalka, ki je za druge naročnike že uporabljala Wordfast (URL: <http://www.wordfast.net>) in je poznala njegove prednosti. Za nakup Tradosa (URL: <http://www.trados.com>) se je agencija odločila zaradi povezave z urejevalnikom besedil MS Word, ki so ga prevajalci že dobro poznali.

4.1 Priprava na delo s Tradosom

Pred začetkom uporabe Tradosa je bilo treba namestiti namizja na računalnike, izdelati pomnilnik prevodov in terminološko bazo. Ker večina prevajalcev ni poznala dela s prevajalskim namizjem, smo pripravili tudi izobraževanje zanje, na katerem smo jim predstavili koncept pomnilnika prevodov na splošno in način dela z Workbenchem, WinAlignom in MultiTermom, v drugem delu seminarja pa so vsak na svojem računalniku vadili najpomembnejše operacije za prevajanje s Tradosom (odpiranje baze in priprava delovnega okolja, analiza izvornega besedila, odpiranje in zapiranje prevodnih enot, vstavljanje nespremenljivk in terminologije, iskanje po konkordancah, čiščenje prevoda).

Izdelava pomnilnika prevodov. Ker je projekt tekel že več mesecev pred nakupom Tradosa, smo imeli obsežen arhiv prevodov. Izvorna besedila in njihove prevode smo poravnali z WinAlignom in ročno popravili napake, da smo dobili segmentne pare izvornik–prevod. Pregledane in poravnane segmente smo pred izvozom opremili s potrebnimi administrativnimi podatki. Nato smo v Translator's Workbenchu ustvarili bazo in vanjo uvozili poravnane prevode.

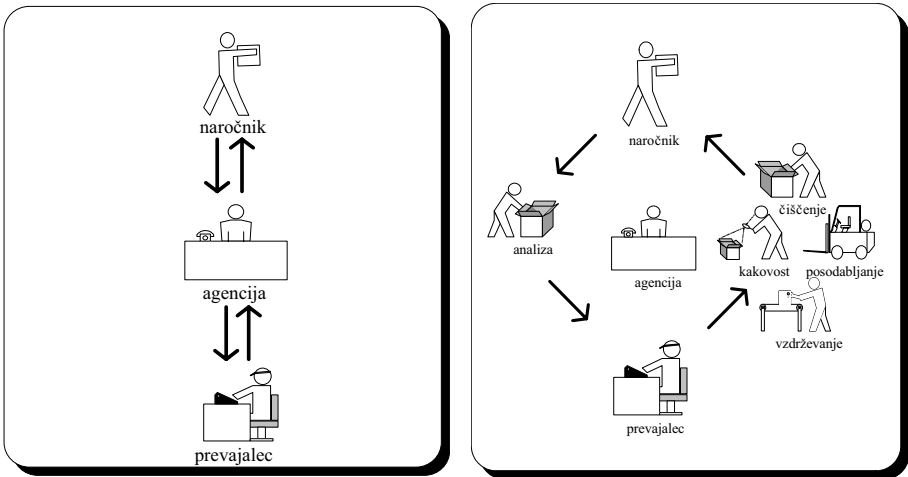
Izdelava terminološke baze. Za izdelavo terminološke baze v MultiTermu smo uporabili slovensko-angleške sezname terminologije, ki so si jih za lažje delo sestavili nekateri prevajalci. Opazili smo, da so prevajalci veliko izrazov prevajali različno. Za enotne prevode terminologije smo se dogovorili na internem forumu, s čimer smo dosegli enotnejše prevode.

4.2 Opis dela s Tradosom

Po prehodu na delo s Tradosom se bistvo dela ni spremenilo; naročnik je izvorna besedila enako kot doslej poslal koordinatorju projekta, ki je skrbel za to, da jih je razdelil med prevajalce in jih po končanem prevajanju pravočasno oddal naročniku.

Če pa projekt pogledamo poglobljeje, opazimo, da smo na agenciji dobili veliko novih nalog, s katerimi se prej nismo ukvarjali (glej slike 1 in 2).

Ob prejemu besedil mora po novem koordinator projekta najprej ugotoviti, kolikšen delež teh besedil je že v pomnilniku prevodov in koliko morajo prevajalci prevesti na novo. Nato besedila skupaj z zadnjo različico pomnilnika prevodov in terminološke baze pošlje prevajalcem. Po končanem delu ti agenciji vrnejo neočiščene prevode, torej dokumente, v katerih je shranjen izvornik vzporedno s prevodom. Pred oddajo prevodov mora koordinator besedila očistiti, posodobiti bazo in iz prevoda izločiti izvorno besedilo.

Slika 1: Prikaz dela pred uporabo Tradosa. Slika 2: Prikaz dela s Tradosom.

Koordinatorjeve začetne in končne naloge sicer niso zahtevne, vseeno pa zahtevajo nekaj časa, saj je prevajalcev deset in mora koordinator prav tolikokrat posodobiti bazo, ko so prevodi končani. Te dodatne zadolžitve se še posebej poznajo pri nujnih prevodih, ki morajo biti končani v enem dnevu. Koordinatorjevega dela ne more opraviti nihče drug, saj administrativno osebje na agenciji pozna dela s Tradosom, poleg tega pa razen koordinatorja in prevajalcev nihče nima nameščenega Tradosa. S tem je postal projekt bolj odvisen od koordinatorja projekta kot prej.

Poleg koordinatorjevih nalog se je povečalo tudi število vzdrževalnih opravil, kot so popravljanje prevodnih enot v pomnilniku prevodov in terminološki bazi, posodabljanje terminološke baze in poravnava besedil za pomnilnik prevodov. Tega ne more početi administrativno osebje, pa tudi ne koordinator projekta, saj je treba poleg Tradosa dobro poznati tudi oba jezika, koordinator pa ni jezikoslovec. Prevajalci teh opravil ne morejo opravljati iz dveh razlogov: nimajo dostopa do glavnega pomnilnika prevodov, pa tudi časa nimajo dovolj, saj imajo veliko dela že s prevajanjem samim. Zato se je projektu pridružil še vzdrževalec podatkovnih baz.

4.3 Vrednotenje dela s Tradosom

Kako uspešni smo bili s prehodom na Trados, je mogoče ugotoviti s primerjavo stroškov za uporabo Tradosa, količine in kakovosti prevodov ter mnenjem vseh udeležencev v prevajalskem projektu: naročnika, prevajalcev, predvsem pa agencije, ki se je za Trados odločila.

Stroški. Za prevajalsko agencijo so enkratni stroški – med katere spadajo stroški nakupa strojne (optični čitalnik) in programske opreme (Trados LSP, certifikati, OCR), stroški priprave pomnilnika prevodov in terminološke baze ter stroški izobraževanja – znašali približno poldrugi milijon tolarjev. Z uporabo Tradosa nastajajo tudi tekoči stroški, ki vključujejo stroške vzdrževanja strojne (nadgradnje in nove različice) in programske opreme (zamenjava in nakup dodatne potrebne opreme), stroški vodenja projekta ter stroški vzdrževanja in posodabljanja pomnilnika prevodov in terminološke baze, ki jih ocenjujemo na približno 300.000 tolarjev mesečno.

Analiza arhiva prevodov. Število vseh dokumentov, ki smo jih do konca raziskave prevedli, je 1.230. Med njimi je največ poročil projektnih skupin in finančnih poročil (glej tabelo 4). Pregled dokumentov je pokazal, da so besedila kratka, saj je povprečna dolžina dokumentov 3,59 prevajalske strani.³ Največ dokumentov je bilo dolgih eno stran ali manj (448), sledila so besedila, dolga dve do pet strani (383) in šest do deset strani (213), najdaljši (94 strani) pa je bil prevod letnega poročila.

Vrste dokumentov	Št. dokumentov
poročila projektnih skupin	381
finančna poročila	375
gradivo za seje	134
sporočila za javnost	106
zapisniki sej	25
vabila na seje	25
letna poročila	1
drugo	183
skupaj	1.230

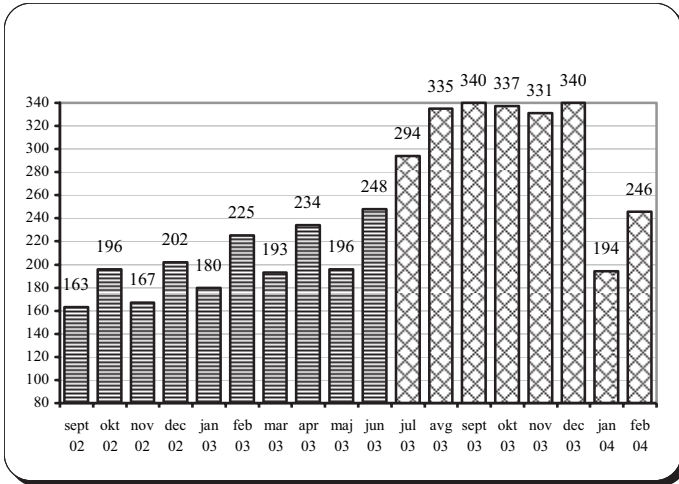
Tabela 4: *Razporejenost besedil po kategorijah.*

Notranja ponovljivost posameznih delov kratkih besedil je majhna (1 %), pri daljših besedilih pa naraste tudi na 7 %. Povsem drugače je z medbesedilno ponovljivostjo, saj jo zahtevajo že stalne vrste besedil (bilance stanja, bonitete podjetij, vabila na seje ipd.). Stopnja ponovljivosti pri tem projektu je bila v povprečju 23-odstotna.

Količina prevodov. Projekt se je začel s petimi prevajalci, po dveh mesecih pa se jim jih je pridružilo še pet. Leta 2002 je vsak prevedel v povprečju 27,18 strani na mesec, leto kasneje 27,11 strani mesečno, v začetku leta 2004 pa 22 strani. Sprva je naročnik zaprosil za prevajanje sto strani mesečno, kar je presegel že prvi mesec.

³ Ena prevajalska stran pomeni 1.500 znakov brez presledkov. Upoštevana je dolžina izvirnikov.

Vsi prevajalci skupaj so pred nakupom Tradosa prevedli 2.004, s Tradosom pa 2.417 strani, skupno 4.421. V mesecih, ko so člani nadzornega sveta imeli redne seje (oktobra, decembra, februarja, aprila in junija), je bilo dela več, saj smo takrat poleg rednih prevodov prevajali še gradivo za seje in zapisnike. Največ (340 strani) so prevajalci prevedli septembra, ko je naročnik najbolj dejavno reševal zaplete pri novem načinu poslovanja, in meseca decembra, ko so zaključevali finančno leto. Brez Tradosa nam te količine besedil z enakim številom prevajalcev nikakor ne bi uspelo prevesti.

Graf 1: Količina prevodov od septembra 2002 do februarja 2004 (brez Tradosa sept. 2002–jun. 2003, s Tradosom jul. 2003–feb. 2004).

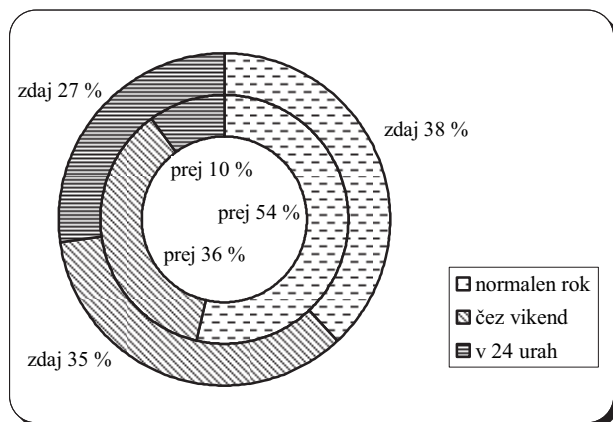
Kakovost prevodov. Kot je razvidno iz zgornjega odstavka, se je z uporabo Tradosa prevajalska zmogljivost agencije znatno povečala. Druga najpomembnejša pridobitev uporabe prevajalskega namizja pa je izboljšana sledljivost prevodov, kar dviguje kakovost prevodov. Pomnilnik prevodov vsem prevajalcem omogoča brskanje po starih prevodih (za vzdrževanje, v obliki konkordanc ali pa s prikazom polnih in meglenih zadetkov), tako da je pregled nad končanimi prevodi boljši. Na ta način smo našli in odpravili predvsem številna terminološka odstopanja, prevodi pa so postali enotnejši.

4.4 Koristi uporabe Tradosa za prevajalsko agencijo

Z uporabo pomnilnika prevodov nam je uspelo zadržati naročnika tudi po preteku prve enoletne pogodbe. S Tradosom smo povečali svojo konkurenčnost, saj smo z recikliranjem že opravljenih prevodov lahko znižali stroške prevajanja za približno 25 %. Zaradi spremenjenega načina dela so se nekoliko povišali stroški vodenja projekta in vzdrževanja podatkovnih baz, vendar so v skupnem stroški še vedno dobrih 20 % nižji.

Začetni pomnilnik prevodov, ki smo ga napolnili s starimi prevodi, je štel 4.825 prevodnih enot, do konca spremljanja projekta pa je narasel na 50.107 prevodnih enot.

S tako bogatim pomnilnikom lahko zagotovimo enako količino prevodov v krajšem času. Glede na nujnost prevodov smo se z naročnikom dogovorili za tri kategorije: najnujnejše prevode mu vrnemo v 24 urah, prevode besedil, ki jih naročnik pošlje v petek, dobi do ponedeljka, za manj nujne prevode pa imamo tri dni ali več časa. Pred uporabo Tradosa smo v 24 urah lahko zagotovili samo 10 % prevodov, s Tradosovo pomočjo je najnujnejših prevodov več kot četrtina (glej graf 2). Prav tako z bogatim pomnilnikom prevodi postajajo vse enotnejši, kar je za besedila s področja bančništva in financ zelo pomembno in posledično zvišuje njihovo kakovost.

Graf 2: Prikaz prevajalskih zmogljivosti pred uporabo Tradosa in z njegovo pomočjo.

Tudi vodenje projekta je bolj učinkovito, saj lahko z analizo novih dokumentov (tj. primerjava novega besedila s pomnilnikom prevodov) koordinatorski zelo natančno ugotovi, koliko dela čaka prevajalce, in naročniku že takoj sporoči, v kakšnem času ga lahko opravijo. Z uporabo Tradosa smo močno zmanjšali količino ponovljivih nalog, saj se prevajalci posvečajo predvsem prevajanju novih vsebin, za nekoč že opravljene prevode pa poskrbi pomnilnik.

Poleg povečanja kakovosti in količine opravljenih prevodov gre omeniti še občutno izboljšanje oblikovanja prevedenih dokumentov (vrste in velikosti pisave, robov, odstavkov, razmika med vrsticami ipd.), ki so se pred začetkom dela s Tradosom precej razlikovali od izvirnikov, sedaj pa je enako oblikovanje prevoda mogoče doseči brez vlaganja dodatnega truda in časa.

5 Sklep

Analiza zbranih oglasov za delo potrjuje, da se v Sloveniji z vse pogostejšo uporabo sodobnih jezikovnih orodij na vseh jezikoslovnih področjih postružujejo tudi delodajalčeve zahteve do jezikoslovcev, ki morajo vse pogosteje poleg poznavanja stroke dokazati tudi računalniško spretnost in znanje dela z najrazličnejšimi jezikovnimi aplikacijami. Opisan projekt pa dokazuje, da potrebe po teh znanjih pa ne narekuje samo trg, temveč so še toliko dragocenejša tudi zato, ker lahko jezikovni

delavci tudi kot pobudniki novih pristopov v delovnih organizacijah z njimi dosežejo veliko boljše rezultate in se veliko bolje uveljavijo tudi v okoljih, kjer so tovrstne novosti še neizkoriščene. Iz tega sledi, da jezikoslovci brez teh znanj za trg v prihodnosti ne bodo več zanimivi, saj se ne bodo mogli vključevati v sodobne delovne procese. Glede na razmere v gospodarstvu bi bilo tudi nemogoče pričakovati, da bodo delodajalci vedno pripravljeni vlagati čas in denar v dodatno izobraževanje zaposlenih, še preden bodo ti zanje sploh uporabni. Zato bi bilo najbolje, če bi jezikoslovci potrebna znanja pridobili že med študijem.

Snovalci študijskih programov kmalu ne bodo več mogli bodočim jezikoslovcem nuditi kakovostnega in uspešnega študija, če se ne bodo čim prej ozrli po dejanskih razmerah v raznih jezikoslovnih poklicih v sedanosti in prihodnosti. Ob upoštevanju vseh skupin delodajalcev, ne samo konservativnejših državnih ustanov, je potrebno jezikoslovne študijske programe prilagoditi tako, da bodo tradicionalne vsebine povezane s prednostmi, ki jih omogoča sodobna informacijsko-komunikacijska tehnologija. Izgovor, da je za opravljanje nekaterih poklicev zaenkrat dovolj najosnovnejše poznavanje dela z osebnim računalnikom, je kratkoviden in dolgoročno ne more prinesiti pozitivnih rezultatov, saj je eno najpomembnejših poslanstev visokega šolstva doseganje trajne zaposljivosti in posredovanje relevantnega znanja, ki bo dolgoročno koristilo tako posameznikom kot tudi trgu delovne sile.

Tudi v Sloveniji si prevajalsko, leksikografsko, terminološko, založniško, novinarsko, oglaševalsko in ne nazadnje učiteljsko delo brez uporabe sodobnih jezikovnih tehnologij komaj še lahko predstavljamo. Torej je čimprejšnja vključitev pouka jezikovnih tehnologij v vse jezikoslovne študije nujna, če želimo v naši državi do leta 2010 doseči cilj bolonjske deklaracije, tj. razvoj skladnega in povezanega evropskega visokošolskega prostora, ki bo prispeval k oblikovanju Evrope kot »najbolj konkurenčnega in dinamičnega, na znanju temelječega gospodarstva na svetu, sposobnega trajnostne rasti z več in boljšimi delovnimi mesti in z več socialne povezanosti« (Evropski svet, Lizbona 2000: 1).

Literatura

- Derstvenšek, Nina, 2003: Vloga besedilnega korpusa pri postavitvi geselskega članka v enojezičnem slovarju. *Jezik in slovstvo* 48/5 (sept.–okt. 2003). 65–81.
- EAGLES, 1999: *EAGLES Evaluation Working Group. Final Report*. EAG-II-EWG-PR.1. Draft version – March 1999. URL: <http://www.ilc.pi.cnt.it/eagles> [30.12.2004].
- Fišer, Darja, 2004: *Uvajanje sodobnih prevajalskih tehnologij v novo prevajalsko okolje. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Heyn, Matthias, 1996: *Present and Future Needs in the CAT-World*. URL: http://www.lisa.org/archive_domain/newsletters/1996/3/heyn.html [30.12.2004].
- Höge, Monika, 2002: *Towards a Framework for the Evaluation of Translators' Aid Systems. Doktorska disertacija*. Helsinki: Faculty of Arts, Department of Translation Studies.
- Krek, Simon, 2003: Jezikovni priročniki in novi mediji. *Jezik in slovstvo* 48/3–4 (maj–avg. 2003). 29–46.

Krek, Simon, 2003: Sodobna dvojezična leksikografija. *Jezik in slovstvo* 48/1 (jan.–feb. 2003). 45–60.

Lisbon European Council (2000): *Presidency Conclusions*. URL: <http://www.europa.eu.int/comm> [30.12.2004].

Pisanski, Agnes, 2003: Uporaba novih tehnologij pri jezikovnem pouku. *Jezik in slovstvo* 48/3–4 (maj–avg. 2003). 103–112.

Razdevšek Pučko, Cveta, 2004: *Kompetence učiteljev*. URL: <http://www.pef.uni-lj.si/strani/bologna/kompetence.pdf> [30.12.2004].

Sklepi in priporočila delovnega posveta »Modeli študija in uresničevanje Bolonjskega procesa«, 2003. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. URL: http://www.upr.si/prenova/ECTS_gradivo/Posvet%201%20zakljucki%20.doc [30.12.2004].

Stabej, Marko, 2003: Jezikovne tehnologije in jezikovno načrtovanje. *Jezik in slovstvo* 48/3–4 (maj–avg. 2003). 5–18.

Svet Republike Slovenije za visoko šolstvo, 2004: *Merila za akreditacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov*. Uradni list RS, št. 101/2004.

Študijski program prevajalstva na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. URL: <http://prevajalci.ataco.si/lang/dodipl.php> [30.12.2004].

Študijski program prevajalstva na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. URL: <http://www.pfmb.uni-mb.si/smeri.html> [30.12.2004].

Študijski program slovenistike na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem. URL: <http://www.fhs-kp.si/izvori/4-3.htm> [30.12.2004].

Študijski program slovenistike na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. URL: <http://www.ff.uni-lj.si/slovenistika/dodiplomski.htm> [30.12.2004].

Študijski program slovenistike na Politehniku Nova Gorica. URL: http://www.p-ng.si/png/slo/news/program_slovenistika.pdf [30.12.2004].

Vukasović, Martina, 2004: *Final Report. The official Bologna Seminar on Employability in the context of the Bologna Process*. Bled. URL: http://www.bologna-bergen2005.no/EN/Bol_sem/Seminars/041022-23Bled/041022-23_General_report.pdf [30.12.2004].

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu (ZViS-D). UL RS 63/2004.

Zgaga, Pavel, 2003: *Bolonjski proces terja mnogo več kot mehansko spremembo strukture študija*. Posvet »Modeli študija in uresničevanje bolonjskega procesa«. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport.